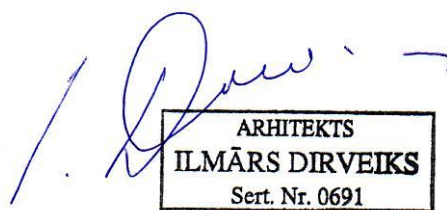

VĀRENBROKAS MUIŽAS KUNGU MĀJA

ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKĀ INVENTARIZĀCIJA

AUTORS:

ARHITEKTS
ILMĀRS DIRVEIKS
Sert. Nr. 0691

ILMĀRS DIRVEIKS

Arhitekts. Dr. arch.

2013. G. MAIJS

SĒJUMA SATURS

1. IEVADS

- 1.1. Darba apstākļi un palīgmateriāli
- 1.2. Aprakstā un grafiskajā materiālā lietotie apzīmējumi

2. DATI PAR VĀRENBROKAS MUIŽAS VĒSTURI

3. INVENTARIZĀCIJAS REZULTĀTI

- 3.1. 18. GADSIMTA ĒKA
- 3.2. PĀRVEIDOJUMI 18. GADSIMTA BEIGĀS
- 3.3. PĀRBŪVE 19. GADSIMTA PIRMAJĀ PUSĒ
- 3.4. IEVĒROJAMĀS ĒKAS IZMAIŅAS 19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ UN 20. GADSIMTA SĀKUMĀ
- 3.5. 20. GADSIMTA OTRĀ PUSE – ĒKAS ARHITEKTŪRAS DEGRADĀCIJA

4. SECINĀJUMI

5. RASĒJUMI.

AMI – 1 1.stāva inventarizācijas rezultāti. Fotofiksācijas shēma.

AMI – 2 Pagraba stāva inventarizācijas rezultāti. Fotofiksācijas shēma.

AMI – 3 Ārsienas konstrukciju mezgli.

1. IEVADS

2012. gada rudenī un 2013. gada pavasarī tika veikta arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija kādreizējās Vārenbrokas muižas kungu mājai, kas atrodas Viesītes novadā, Viesītes lauku teritorijas Vārnavā. Neraugoties uz to, ka muižas kungu dzīvojamā māja ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 6309), tai nav nodrošināta atbilstoša apsaimniekošana., līdz ar ko vispārējais tehniskais stāvoklis ir ļoti slikts. Īpaši tas attiecas uz senāko koka konstrukcijās celto daļu. Arī ēkas arhitektūra līdz šim dokumentēta vispārināti un detalizēti arhitektūras pētījumi dabā plašāk nebija veikti. Tikai kopš 1980. gadiem notikušas atsevišķas privātpersonu aktivitātes, nolūkā atjaunot kādu muižas centra ēku. Tās izbeigtas politisku un ekonomisku pārmaiņu laikā un nepietiekoša finansējuma apstākļos. Tādēļ pašlaik kādreiz plašais un ainaviski skaistais muižas centrs ir pilnībā pamests un bez atbilstošas aprūpes pakāpeniski degradējas.

Darba aktualitāti noteica objektīva realitāte – pārskatāmā nākotnē šis valsts nozīmes arhitektūras piemineklis var zust no kopējās Latvijas 18., 19. gadsimta muižu galerijas. Tādēļ izpētes materiāls, pirmkārt, paredzēts kā informatīvs dokuments Latvijas arhitektūras mantojuma arhīvam. Darba zinātniskais uzdevums – dot objektīvu materiālu ēkas vēsturiski stilistiskajam vērtējumam Latvijas arhitektūras vēstures kopainā. Sprotams, tas būtu noderīgi arī eventuālas ēkas atjaunošanas gadījumā.

Šajā izpētes stadijā sniegts pieejamo līdz šim apkopoto vēsturisko ziņu kopsavilkums, kā arī izmantoti Latvijas Valsts vēstures arhīva materiāli, ko sagatavoja arhitekts I. M. Janelis.

Arhitektoniski mākslinieciskās inventarizācijas autors ir arhitekts Ilmārs Dirveiks (darbs objektā, atskaite teksts, grafiskā daļa, fotofiksācija), piedaloties Valentīnai Dirveikai (darbs objektā). Autors pateicas par profesionālu atbalstu arhitektei Ilzei Mārai Janelis (vēsturiskie plāni un dokumentu tulkojumi), Rundāles Pils muzeja speciālistam Jānim Baltiņam (būvvēstures materiāli), Jēkabpils vēstures muzeja arhitektei Dacei Lukševicai, Viesītes Sēlijas muzeja galvenajai krājumu glabātajai Ilmai Svilānei un Limbažu muzeja speciālistam Gundaram Plešam (informācija un dažādi dati par objektu).

Darba atskaite apkopota vienā sējumā, kas nodots Valsts kultūras Pieminekļu aizsardzības inspekcijai. Atskaite digitālā formā iesniegta Viesītes Sēlijas muzejam, Jēkabpils muzejam un esošajam ēkas īpašniekam.

Darbs izstrādāts ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu.

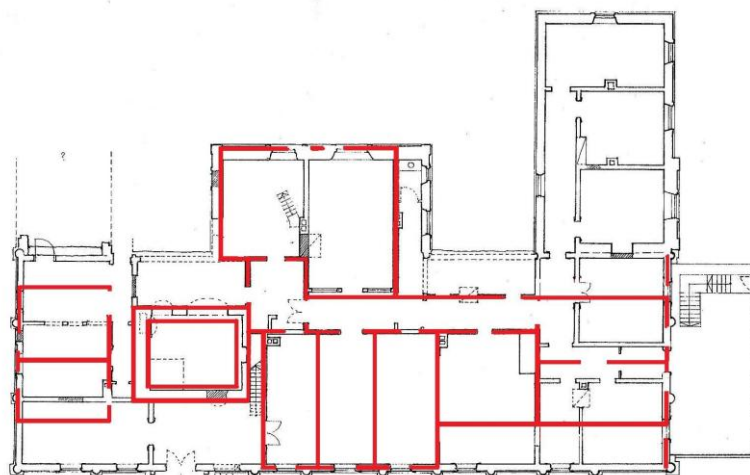
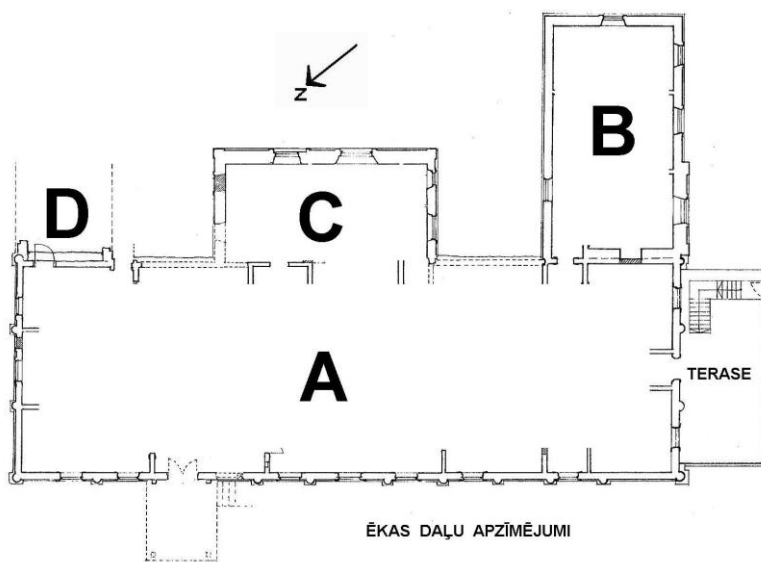
1.1. Darba apstākļi un palīgmateriāli.

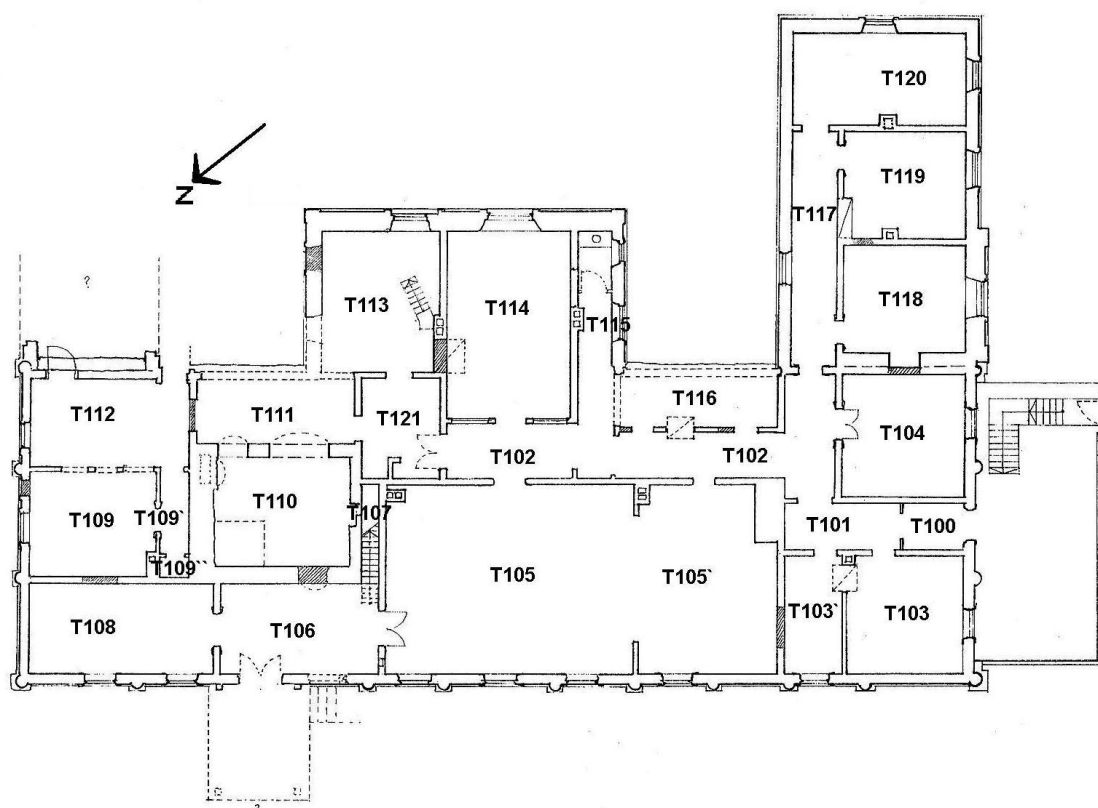
Tiešā darba uzdevuma izpildi ievērojami traucēja **jebkādu** izejas materiālu trūkums. Dažādu peripetiju rezultātā Valsts nozīmes arhitektūras objektam nebija atrodamas pat Tehniskās inventarizācijas biroja izgatavoti plāni, nemaz nerunājot par citiem grafiskiem materiāliem (!). Tādēļ pirmā apsekošanas ekspedīcija, kas notika 2012. gadā, pamatā tika veltīta shematisku uzmērījumu veikšanai. Projektēšanas gadījumā būtu nepieciešami atkārtoti daudz precīzāki uzmērījumi.

Izpētes laikā lielākā daļa ēkas bija avārijas stāvoklī. Daudzviet sabrukuši stāva pārsegumi, vai palikušas tikai sijas. Atsevišķās ēkas telpās uzturēšanās ir apdraudēta. Tādēļ šajā inventarizācijā apzināta tikai bēniņu plānojuma principiāla shēma, jo tuvāka apsekošana šajā līmenī ir bīstama. Tas ievērojami ierobežo iegūt pilnvērtīgu priekšstatu par ēkas arhitektūras vēsturi.

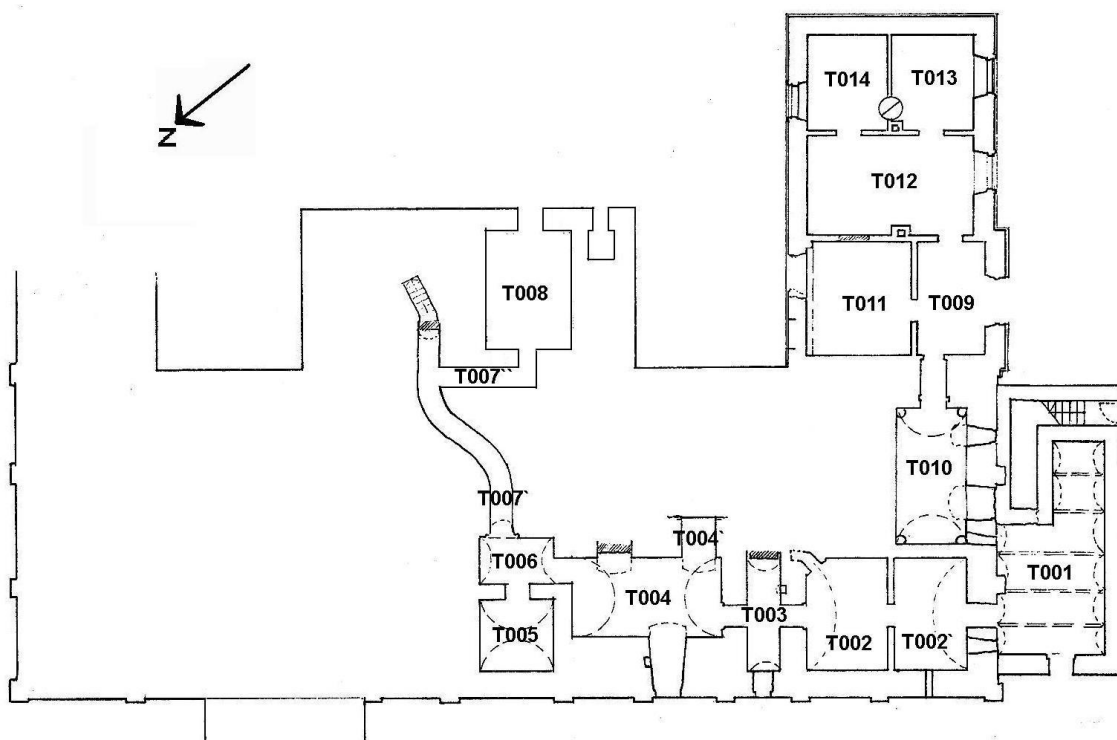
1.2. Aprakstā un grafiskajā materiālā lietotie apzīmējumi

T117	Telpu numerācija. Pirmais cipars – ēkas stāvs.
DA	Apzīmējums atbilstoši debespusēm. DA virziens atbilst mūra lievenim.
ST D/A	Telpas dienvidaustrumu stūris
D 103/104	Durvju aila apzīmējums starp attiecīgajām telpām. Pirmais cipars norāda telpu, no kuras aila fiksēta.
A korpuss	1 stāvu koka korpuss ar izbūvētu jumta stāvu. 18. gs. 1. p., 19. gs.
B korpuss	2 stāvu mūra piebūve, kas uzcelta 19. gs. otrajā pusē.
C korpuss	2 stāvu mūra piebūve ar ateju, kas uzcelta 19. gs. otrajā pusē.
D korpuss	1 stāva mūra piebūve, kas uzcelta 19. gs. otrajā pusē. Sabrukusi 20. gadsimta 2. pusē. Palikuši tikai pamati.
VKPAI PDC	Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas Pieminekļu dokumentācijas centrs

1. stāva telpu numerācijas shēma

Pagraba telpu numerācijas shēma

2. DATI PAR VÄRENBROKAS MUIŽAS VĒSTURI

Vārenbrokas muižas kultūrvēsture saistīta ar netālo Viesīti un Sunāksti un tās pirmsākumi meklējami jau **16. gadsimtā**, kad pēc Livonijas ordeņa likvidēšanas muiža bijusi Vilhelma Dollerta īpašumā (1596). Zināms, ka **1633. gadā** muiža nonāca fon Bēru dzimtas īpašumā, bet vēlāk 17. gs. tā piederējusi fon Taubes dzimtai.

Nozīmīgu informāciju par visu muižas apbūvi un kungu mājas arhitektūru sniedz Vārenbrokas muižas **1749. gada** inventarizācijas apraksts¹ Saskaņā ar 1749. gada 15. decembra līgumu ar (George Johann von Balschwing) Aprakstu sastādījis leitnants Nikolauss Magnuss fon Šlipenbahs (Nicolaus Magnus von Schlippenbach).

Tulkojums teksta daļai, kas attiecas uz kungu māju, ir sekojošs.²

Dzīvojamai mājai ir labs niedru jumts un divi dūmeņi. Ieejas durvīm ir dzelzs apkalumi³ – viras un aizliekamais stienis. Pa labi (no priekšnama – I. D.) ir istaba, tālāk četri kambari. Telpām dēļu grīdas un griesti. 5 pildīņu durvis ar dzelzs virām. Istabas durvīm ir caurslēdzama slēdzene....Pārējam durvīm ir dzelzs rokturi.... Istabā ir laba glazētu podiņu krāsns ar baltām līstēm. Kambarī ir melni glazētu podiņu krāsns ar baltu „kroni” (dzegu, vaiņagojumu – I. D.). Dūmeņa kambarī (kurināšanas telpā – I. D.) ir divas dzelzs plāksnes (iespējams, kurtuvju durtiņas –I. D.). Visās šajās istabās ir 7 logi ar kopumā 13 vērtnēm, kam stiklojums svinā un vēja stieņi. ...logiem ir 10 viru pāri un 5 skrūves (slēgu fiksēšanai – I. D.). Dažiem logiem tās nav izgatavotas. Istabā ir kamīns bez durvīm (?) un tam blakus kambaris, no kura var ieiet virtuvē (visticamāk, aiznamā, no kura tālāk var iekļūt manteļskurstenī (virtuvē) – I. D.). Virtuvei ir divas sliktā stāvoklī esošas durvis, kam ir dzelzs viras, krampji un aizliekamie. Virtuvē ir viens pavards un maizes krāsns.

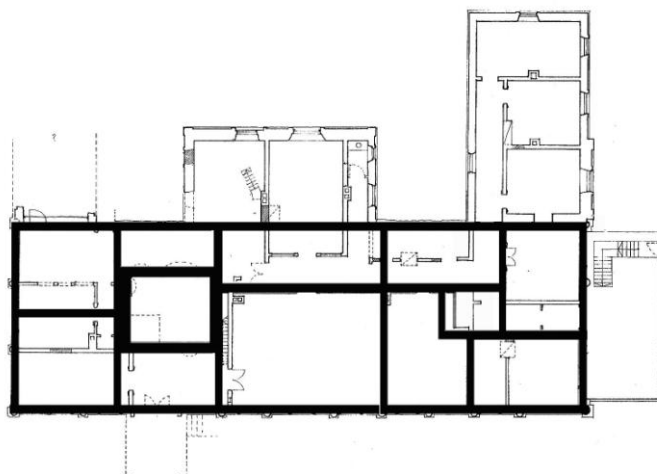
No priekšnama pa kreisi ir istaba un kambaris. Telpām ir dēļu grīdas un griesti. Kopā divas pildīņu durvis. Istabas durvīm ir dzelzs caurslēdzamā slēdzene un viras. Kambara (durvīm) ir spiežamā slēdzene un viras. Istabā ir viena krāsns, kas pa pusei ir arī kambarī. Istabai un kambarim ir 3 logi, kam kopā 6 vērtnes, stiklotas svinā un ar vēja stieņiem, 3 skrūves (slēgu fiksēšanai – I. D.) un 6 viru pāri. Kambara un istabas sienas ir

¹ LVVA 1100. f., 13. a., 1305. l.

² Tulkojusi Ilze Māra Janelis.

³ Logu un durvju aprīkojums parasti inventarizācijās minēts tādēļ, ka izgatavots no dzelzs (tādēļ turpmāk šajā redakcijā materiāls netiks atzīmēts, ar to saprotot dzelzs izstrādājumu).

krāsotas. Visai mājai kopumā ir astoņām logailām ir krāsoti slēgi ar dzelzs virām un astoņas krāsotas durvis. Divām atejām kopā ir 5 sliktā stāvoklī esošas durvis ar dzelzs virām un krampjiem.

1749. gadā inventarizētās ēkas shematiska lokalizācija pašreizējā 1. stāva plānā.

Ērbergis ar lubu jumtu un 2 durvīm, kam viras un cilpa. Pa kreisi no ieejas istaba un 2 sānu kambari. Griesti un grīdas no ar dēļiem (ar „dēļu” griestiem parasti šādos gadījumos domāti siju-dēļu konstrukcijas griesti). 4 logi svinā ar vēja stieņiem. 3 durvis ar virām un rokturiem. Pa labi istaba un 4 kambari. Dēļu griesti un klona grīdas. Durvīm viras un rokturi. Istabā 8 logi ar stiklojumu kokā.

Ratnīca ar salmu jumtu atrodas tālāk pa labi (?). Divvērtņu durvis ar virām un cilpām. Grīda no sliktā stāvoklī esošiem balķiem (varbūt nomaiņiem? – I. D.).

Blakus **Mazs zirgu stallis** ar durvīm, kam viras un cilpa, sliktā stāvoklī esošiem balķiem. 12 stadulas, katrā 1 koka logs. Pa labi, mazs kambaris.

3 klētis ar salmu jumtu (viena ēka). Durvīm viras un cilpas. Vienām durvīm bloka slēdzene (kastes slēdzene(?) – I. D.). Vienā klētī – 7 apcirkņi, otrā – četri, bet trešajā klētī – pieci apcirkņi. Griesti un grīdas no koka. Kāpnes uz bēniņiem, kur vēl divi apcirkņi.

Jauna mazā klēts ar salmu jumtu ar 5 apcirkņiem, kam vāki, bet bēniņos 4 apcirkņi. Durvis ar caurslēdzamu slēdzeni (kastes slēdzene(?) – I. D.). 2 logi svinā, katrā 20 rūtis. Augšējās durvis bez virām vai cilpas (lūka uz bēniņiem – I. D.). Zem klēts apakšā ir pagrabs ar balķu sienām (durvis bez virām vai cilpas (lūka uz pagrabu – I. D.).

Laidars ar salmu jumtu kvadrātā (plānā 4 korpusi ap iekšējo pagalmu). Divi divvērtņu vārti. 12 staļļi (varbūt zirgu steliņģi ? – I. D.). 2 siena šķūņi, pelavu šķūnis un cūku kūts.

2 labības šķūņi ar vārtiem.

Dubulta rija ar krāsni, durvīm, katrā rijas galā pa šķūnim.

Blakus rijai **Darba zirgu stallis**. Puse jumta segta ar lubām, puse ar salmiem. Stadulās redeles, durvis ar virām un koka slēdzene.

Brūzis ar pirti vienā ēkā, kas segta ar lubu jumtu. Durvīm ir viras un cilpas. Pirtij durvis bez dzelzs aprīkojuma, lāva un parasta krāsns (akmeņu krāvuma krāsns – I. D.). Blakus kambaris ar durvīm un logu, kam stikli koka spraišļos.

Jauns moderes ērberģis ar lubu jumtu, istabu un sānu kambari. 3 logailas ar iestiklojumu koka spraišļos. Ķieģeļu krāsns. 4 durvis, vienām no tām viras, cilpas un pārliedamais stienis. Blakus priekšnamam ir kambaris ar aizbīdāmu lodziņu.

2 sīklopu stalli ar lubu jumtiem. Vienā grīda no sliktā stāvkoklī esošiem kokiem. Divas durvis ar virām, cilpām un pārliedamo stieni.

Jauns siera namiņš ar dēļu jumtu uz 6 stabiem (iespējams, ka arī pats apjoms bijis plānā sešstūru – I. D.). Sienas apsistas ar dēļiem.

Pagalms ietverts ar stāvkoku žogu, kurā divi vārti ar parastiem apkalumiem.

2 Dārzi. Vienam dārzam ir vārti ar virām, cilpu u pārliedamo stieni (tātad arī žogs? – I. D.) Vienā dārzā ir **Lustūzis** ar lubu jumtu, kam dēļu grīda un griesti, kā arī 2 logailas.

Jaunas Dzirnavas ar lubu jumtu. Durvis ar virām un cilpu. Tādas pašas durvis uzejai. Gatavs ir viens *gaņģis* rupjai malšanai. **Dambis** ir stiprs. Brīvslūžas un ūdensceļš labs, bez trūkumiem.

Tālāk minēti muižai piederošie krogi.

Skuju krogs pie dzirnavām ar salmu jumtu. Tajā ir 1 istaba, 3 kambari un ateja. Grīdas un griesti no dēļiem. Durvis ar virām un cilpām, 6 logailas ar stiklojumu koka spraišļos. Dedzinātu podiņu krāsns ar „Captur” (?) tās priekšā (aizslietnis? – I. D.). Stadula ar lubu jumtu, kam ir 2 vārti ar koka aizbīdņiem. Lielajiem vārtiem ir mazas durtiņas uz krogu. Durvis uz bēniņiem. Pie kroga piederoša **Klēts** ar lubu jumtu. Priekšpusē un aizmugurē ir durvis ar virām un cilpām. **Degvīna māja** ar lubu jumtu. Turpat pirts un kambaris ar durvīm, kam viras un cilpa.

Pontušķu krogs ar lubu jumtu.

Pussabrucis **Vilciņu krogs**, kam blakus ir **Jaunais krogs**, kas ir 6 asis garš un 5 asis plats. Istaba un 3 kambari. Laba krāsns, 2 logi, kam iestiklojums koka spraišļos. Durvis ar virām un cilpu. Stadula ar diviem vārtiem. Blakus **stallis** un **vecs brūzis** bez jumta.

Mālu krogs, kur nav saglabājusies neviena ēka.

1770. gados Vārenbrokas (*Wahrenbrock*) muižnieks Georgs Johans fon Bolšvingš (Bolschwing, 1732–1776) materiāli atbalstīja Sunākstes mācītāju Veco Stenderu un par saviem līdzekļiem ierīkoja Vārnavas skolu. Muižas ienākumi bija no lauksaimniecības, piensaimniecības un dārzkopības.

18. gadsimta beigās Vārenbroks īpašnieks bija grāfs fon Elmpts.

19. gadsimtā Vārenbroka piederēja Johanam Bordeliusam.

19. gadsimta otrajā pusē muižai piederējis liels augļu dārzs, siltumnīcas, ķieģeļu un kaļķa ceplis. Parkā vēl saglabājušās unikālas terasveida dīķu kaskādes paliekas.⁴

1905. gada revolūcijas laikā muižas kungu mājā uzturējušies soda ekspedīcijas dragūni.

Divu kilometru attālumā atrodas Sunākstes baznīca un kapi, kuros 1907. gadā apglabāta muižas pēdējā īpašnieka meita Angele fon Bēra.

Līdz 1912. gadam muiža piederēja pie Sēlpils draudzes, no 1912. līdz 1938. gadam pie Vārnavas draudzes.

Bēru dzimtai muiža piederēja **līdz 1920. gada** agrārājam reformai. Apbūves situāciju redzama muižas centra plānā, kas datēts ar 1921. gadu⁵. Plānā parādīta arī tā brīža ēku funkcija. Kopumā Vārenbrokai bija 2859 ha muižas zemes un 1110 ha zemnieku zemes. Pēc reformas bijušajam īpašniekam Georgam fon Bēram 1922. gadā palika vienīgi muižas zemes neatsavināmā daļa 50,5 ha. Neatsavināmajā daļā ieskaitīja šādas ēkas: kungu māja ar piebūvēm, klēts ar kalti, divas dzīvojamās ēkas, zirgu stallis, labības šķūnis un sakņu pagrabs. Tajās turpināja saimniekot barons Georgs Bērs, pēc viņa Hanss Bērs, kurš pirms 1930. gada ēkas iznomāja Jānim Strupulim, bet pats līdz 1939. gada izbraukšanai dzīvoja Jelgavā. Vārenbrokas muižas centra plāns zīmēts arī 1934. gadā⁶, bet tajā nav precizēta katras ēkas nozīme.

Pēc Otrā pasaules kara **20. gadsimta otrajā pusē** sākās pakāpenisks visas muižas centra apbūves degradācijas process. Kādreizējā kungu namā bija vietējā kolhoza kantoris ar klubu, kinozāli un bibliotēku, neilgu laiku arī skola. 1970. gados mājā iekārtoja dzīvokļus, bet 1980. gados tie pakāpeniski tika pamesti. Vienlaikus tas bija

⁴ Vārenbrokas muižas parka detalizēta izpēte līdz šim nav veikta. Informācija no tīmekļa resursiem.

⁵ LVVA 1679. f., 83.a., 33. l.

⁶ LVVA 1679. f., 172. a., 535. l.

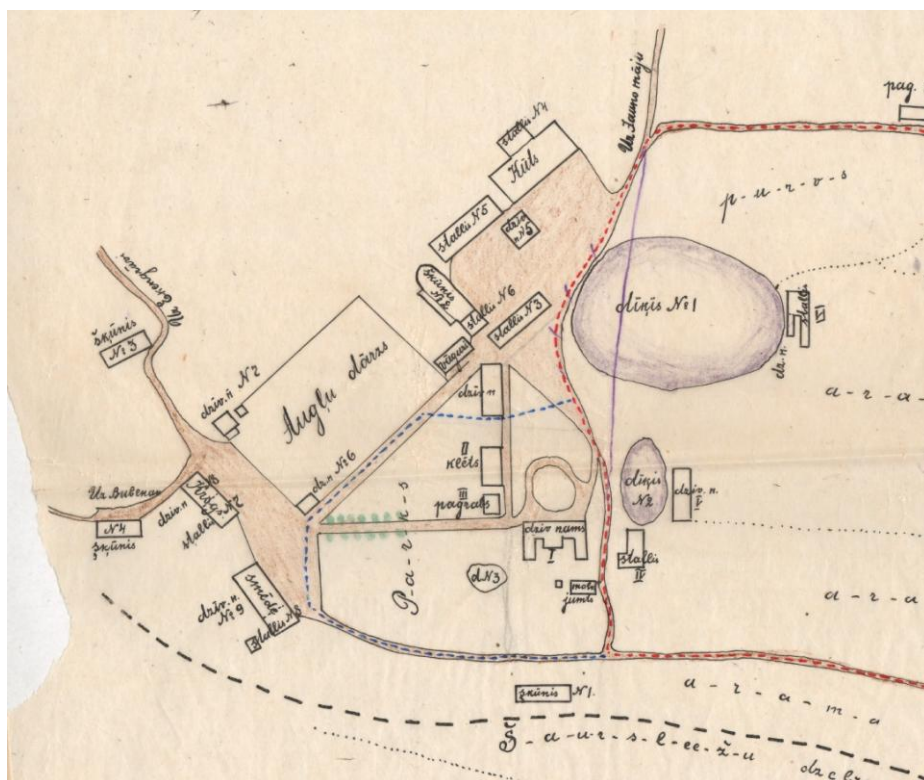
laiks, kad Latvijā pakāpeniski sākās sabiedrības aktivizēšanās procesi. Praktiskus kultūras mantojuma saglabāšanas pasākumus centās organizēt Vides aizsardzības klubs. Tādi notika arī netālu esošajā Sūnākstes baznīcā, bet atsevišķi sabiedriskās kustības dalībnieki savu iniciatīvu pauda individuāli. Vārenbrokas muižas klētī tika izveidota lauksaimniecības vēstures ekspozīcija. Tur nonāca arī vairāki priekšmeti no kungu mājas. Tā kā kungu māja pakāpeniski tika pamesta un to sāka demolēt, tika demontēts 1. stāva ZR stūra istabas (T108) sienu panelējums, pārvietojot uz klēti. Tolaik šāda rīcība bija motivēta ar nolūku saglabāt kultūras vērtību no iznīcības. Līdzīgi Rundāles pils muzeja darbinieki glāba daudzas iznīcībai nolemtas arhitektūras un mākslas liecības. Atšķirība starp profesionālu un amatieru aktivitātēm bija procesu dokumentēšanā un tālākā pārvietoto vērtību aprūpē. Individuālie aktīvisti priekšmetu pārvietošanu ļoti reti dokumentēja. Arī priekšmetu tālāka glabāšana netika atbilstoši nodrošināta. Tā arī Vārenbrokas telpas sienu paneli pazuda laikā, kad izveidotā vēsturisko priekšmetu ekspozīcija tika izvazāta un iznīcināta.⁷

Pašlaik ēka jau ilgāku laiku ir privātīpašums. Diemžēl pagaidām nav radušies labvēlīgi apstākļi ēkas atjaunošanai.

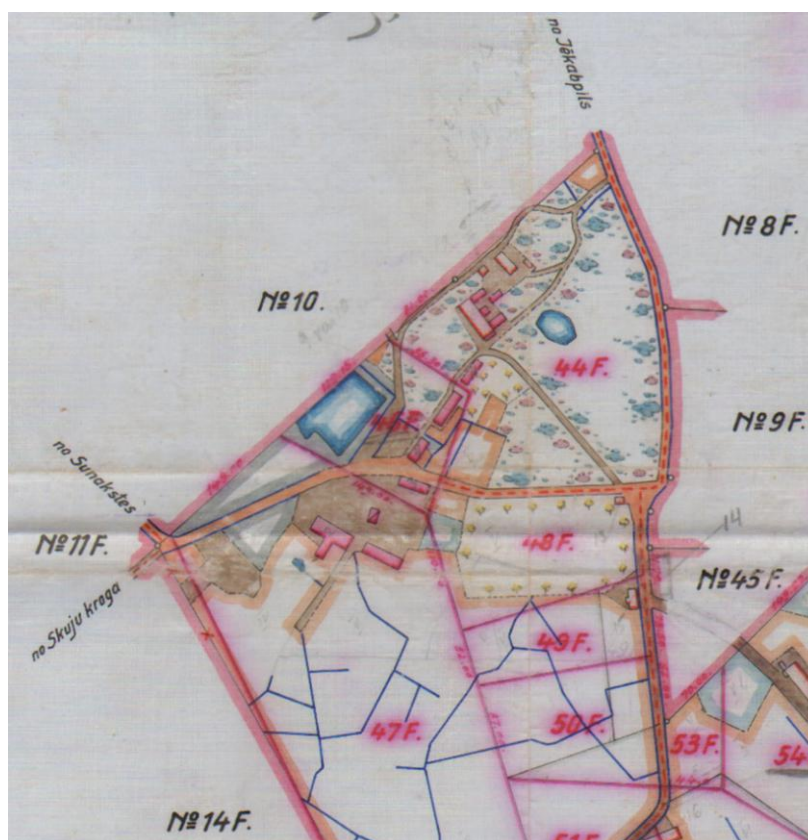

Skats uz galveno fasādi no DR puses 2012. gada beigās.

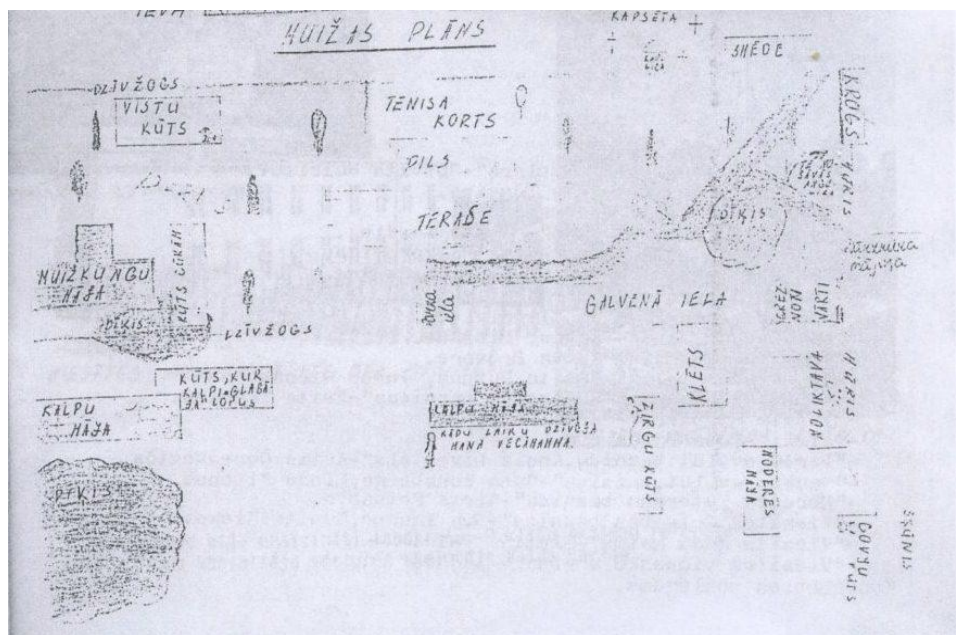
⁷ Informāciju sniedza Limbažu muzeja speciālists, vēsturnieks Gundars Plešs.

Vārenbrokas muižas centra plāns. 1921.gads. LVVA 1679. f., 83.a., 33. l.

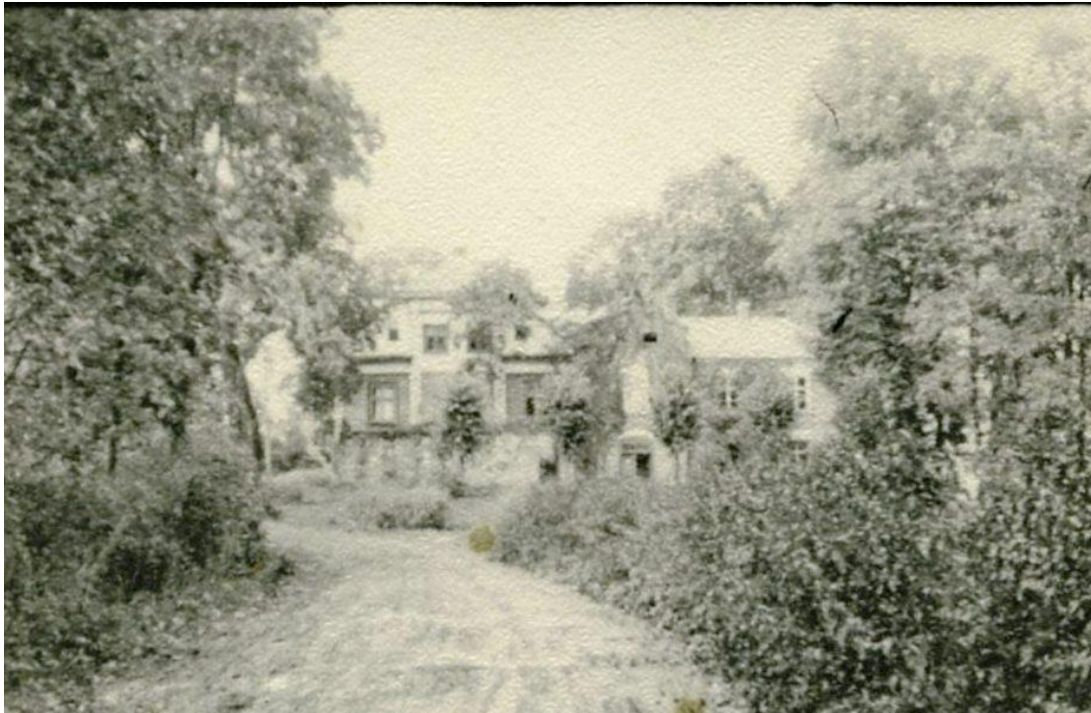
Vārenbrokas muižas centra plāns. 1934. gads. LVVA 1679. f., 172. a., 535. l.

Aptuvena Vārenbrokas muižas apbūves plāns ar ēku nozīmi. Zīmējusi Ieva Brūvere pēc savas vecmamma, kas muižā kalpoja, stāstītā. Oriģināls atrodas Viesītes vidusskolas muzejā.

Skats no DA ap 1960 gadu. Redzami B korpusa logi. A un B korpusu ārdurvīm ir 4 rūšu virslogi. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv. Nr. SeM 799

Skats no DA ap 1960 gadu. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM-pl 1093, 10-15

Skats no DA ap 1960 gadu. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM-pl 1093, 1-15

Skats no DA ap 1960 gadu. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM-pl 1093, 2-15

Skats uz terasi ap 1960 gadu. 20. gs. 2. p. durvis ar virslogu, 19. gs. 2. p. logs ar slēģiem un metāla margas. Iespējamais terases flīžu segums zudis, jo redzamas starp pārseguma velvēm liktās sliedes. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM -pl 1093, 13-15

Skats no DA uz fasādes centrālo daļu ap 1960 gadu.
 Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM-pl 1093 , 3-15

Skats kluba zālē (T105) ap 1960 gadu.
 Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē. Inv.Nr. SeM-pl 1093, 15-15

Skats uz skatuvi (T105`) ap 1960 gadu. Oriģināls Sēlijas muzejā Viesītē.
Inv.Nr. SeM-pl 1093, 14-15

Skats uz ēku no ZA puses 2012. gada rudenī.
19. gs. 2. pusē celtie B un C korpusi.

3. INVENTARIZĀCIJAS REZULTĀTI

Vizuāli aplūkojot Vārenbrokas muižas kungu dzīvojamo māju, redzami vairāki pārveidojumi, kas veikti dažādā laikā. Šīs pārbūves iespējams nosacīti iedalīt vairākos būvperiodos, kam atbilstoši piesaistīt turpmākajā tekstā minētos artefaktus un pamatojumu. Tādēļ inventarizācijas rezultātu pārskats strukturēts hronoloģiskā secībā.

3.1. 18. GADSIMTA ĒKA

Vārenbrokas muižas 1749. gada apraksts liecina par plašu un attīstītu saimniecību 18. gadsimta vidū.⁸ 18. gadsimta pirmajā pusē pēc Ziemeļu kara tika celta jauna koka kungu māja (tagadējais A korpuss). Tā bija plānā taisnstūrveida vienstāva koka ēka uz mūra pamatiem. Par jumta formu nav ziņu. Teorētiski pastāv iespēja, ka bijis četrslīpju jumts. Virs kores bija divi dūmeņi. Ēka orientēta ZR-DA virzienā ar galveno ieeju DA pusē pret parādes pagalmu. Ēkas plāna un apjomu proporciju precīza analīze nav iespējams, jo nav uzmērījumu. Līdz ar to nav iespējams, spriest par konkrētu mērvienību lietošanu. Aptuvenu aplēšu līmenī konstatējams, ka A korpuss sastāv no trīs kvadrātiem, kuru malas garums atbilst korpusa platumam.

Pašreiz esošajā ēkas „koka daļā” gan plānojuma struktūrā, gan atsevišķās konstrukcijās konstatējamās pazīmes, kas ļauj A korpusu identificēt kā 1749. gada inventarizācijā minēto ēku, kas vēlāk ievērojami pārveidota. Senākās stāva sienu konstrukcijas saglabājušās vien atsevišķu posmu veidā, ko veido vidēji 17 cm biezi un 24 cm augsti divpusēji tēsti guļbaļķi ar kaķējumu. Pamatu sienas mūrētas kaļķu javā ar laukakmeņiem, atsevišķiem ķieģeļu un akmens šķembu iespraudumiem. Ailu malas mūrētas no ķieģeļiem. Apdare tieši uz koka sienu virsmas nav atrasta. Plašāki T111 un T112 fragmenti liecina, ka baļķi interjerā klāti ar apmetumu uz tapiņām. Saglabājusies arī manteļskursteņa apakšējā daļa.

Plānojuma struktūrā konstatējamās 17., 18. gadsimta ēkām tradicionālas iezīmes. Galvenā ieeja veda priekšnamā T106. Aiz priekšnama bijusi virtuve (manteļskurstenis - T110) un vienlaikus apkārtējo istabu krāšņu kurtuvju telpa. Priekšnams un manteļskurstenis nav savienoti. Virtuves (manteļskursteņa) zonas plānojums tradicionāli grūti izzināms, jo te gandrīz vienmēr veiktas plašas pārbūves. Sākotnējās konstrukcijas pazīmes redzamas augšdaļā, kur sienas sāk veidot slīpu vērsumu. 19. gadsimtā

⁸ Ilzas Māras Janelis tulkojums.

manteļskursteni pārstāja izmantot un tajā iebūvēja balti krāsotu siju – dēļu konstrukcijas starpstāvu pārsegumu. Aiz virtuves bijis neliels „aiznams” tagadējās T111 vietā un izeja.

No priekšnama pa labi un pa kreisi nokļuva istabās. Pa labi bija viena liela istaba, ko tagad nosacīti var identificēt ar T105 un 4 mazākas istabas galā (T105', T100/101/104, T103/T103' un T102/116).

Aiz lielās istabas Z pusē atradās vēl kāda telpa (T112, T102 un T114 daļas). Aiz manteļskursteņa bija aiznams, bet Z galā 2 istabas. ZR pusē no priekšnama bija divas telpas pašreizējo T108/T109/ T109'/ T109'' un T112 zonā, bet precīzu sākotnējo situāciju grūti pateikt, jo pašreizējās starpsienas ir pildrežģa konstrukcijā un iebūvētas 18. gadsimta beigās vai 19. gadsimta sākumā.

Tradicionāli kāpnes uz bēniņiem ierīkoja priekšnamā vai aiznamā. Tā kā pārsegumi ir mainīti, tad, sākotnējo kāpņu vieta, ja tāda bijusi, pagaidām nav zināma.

Zem ēkas dienvidu daļas bijis pagrabs ar vismaz 4 telpām (T002, T003, T004, T010). 1. stāva D puses apkures centri apkalpoti no kurināšanas kamerām, kurās iekļuva pa pagrabā īpaši izveidotiem gaitenīiem (T003 un, iespējams, no T004). Pagaidām šī apkures centra vieta noteikta tikai aptuveni, jo pieejama zemgrīdas līmenī. Šajā izpētes stadijā grūti precīzi datēt pagraba izveides laiku. Vairākas pazīmes, piemēram ārsienas biezuma maiņa dažādās vietās un aizmūrētas aillas uz iespējamām aizbērtām telpām, ļauj izteikt pieņēmumu par pagraba senāku izcelsmi. Gaišu, oranžu ķieģeļu izmantošana vairāku telpu velvēm varētu liecināt par vēlāku izcelsmi. Piemēram, T002 velve šķērso logailu. Varbūt sākotnēji telpai bijis koka pārsegums? Arī T004 velves, spriežot pēc gaišākas krāsas ķieģeļiem un mūrējuma savienojuma, ir jaunāka par sienām.

Nelieli telpu apmetuma fragmenti, kas, iespējams, saglabājušies kopš 18. gadsimta vidus ir monohromi zilganbalti vai dzeltenīgi balti (piemēram, T107 ZA stūrī aiz 18. gadsimta beigu pildrežģa sienas). Šo atradumu skaits ir tik niecīgs, ka plašāki secinājumi nav iespējami.

Kā izņēmums atzīmējama kāda 17. gadsimta durvju vira, kas atrodas privātkolekcijā un atrasta Vārenbrokas muižas kungu mājā. Protams viras sākotnējo izcelsmi noskaidrot nav iespējams, bet tamlīdzīgi senāki atradumi raksturīgi muižās ar senu pagātni. Turklāt tipoloģiskā ziņā šāda veida viras Latvijā ir retums.

A

B

A - 17. gs. durvju vira. Atrasta Vārenbrokas muižas kungu mājā.
G. Pleša foto. B – senākās ēkas daļas starpsienas T111/T110 guļbaļķi ar tapiņām
(t. s. „vadzišiem” apmetuma noturēšanai.

3.2. PĀRVEIDOJUMI 18. GADSIMTA BEIGĀS

Domājams pirmās radikālas pārbūves veiktas 18. gadsimta beigās, kad vecā koka māja bijusi daudzviet bojāta. Ēka ieguva 18. gadsimtā tradicionālu izskatu ar četrslīpju jumtu, kam gala fasādēs jumta plakne nošļauta un zelmiņi veidoti pildrežģa konstrukcijā. DA fasādē nelielā fragmentā redzams, ka fasāžu pamatplakne, domājams, krāsota dzeltenā gaiša okera tonī. Teorētiski iespējams, ka gaišāki akcenti bijuši abas pelēkbaltās dūmeņu galvas un zelmiņu gaiši krāsotas režģa aizpildījumu plaknes.

Daudzi ārsienu guļbaļķu posmi mainīti. Veco starpsienu vietā pildrežģa konstrukcijā iebūvētas jaunas. Daļēji mainīti arī pārsegumi. Piemēram, virs priekšnama T106 iebūvēta satapotu siju konstrukcija.

Iespējams, ka bēniņos katrā ēkas galā iebūvēja pa istabai ar pildrežģa konstrukcijas sienām. Tomēr kopumā plānojums nav ievērojami pārveidots. Joprojām ēkā bija apjomīgs manteļskurstenis un, visticamāk, tam iepretim joprojām bija galvenā ieeja.

18. gadsimta beigās pašreizējā vietā – necilā šaurā telpā T107 blakus manteļskurstenim – varēja ierīkot kāpnis uz bēniņiem. Tas darīts līdz ar blakus esošo jauno pildrežģa sienu izveidošanu. Vienlaikus daļēji pārmūrēta manteļskursteņa DA siena. Kāpņu izveide, visticamāk, saistāma ar istabu iebūvēšanu jumta stāvā.

Interjera apdares liecības ir ļoti fragmentāras. Iespējams, ka uz šo būvperiodu attiecas krāsojums šlakstījuma tehnikā T106 ar tumšu, zilganpelēku ap 50 cm augstu cokolu, ko atdala tumši pelēka ap 1 cm bieza svītra.

A

B

A – Skats 18. gs. b. izveidotajā T107 zem kāpnēm. Apcirsti 18. gs. v. ēkas koka sienas balķi, pa kreisi - pārveidota manteļskursteņa siena. Pa labi - pildrežģa sienas statnis. B - 18. gs. b. apmetums uz pildrežģa sienas T109/T108 ar zilgani baltu krāsojumu.

3.3. PĀRBŪVE 19. GADSIMTA PIRMAJĀ PUSĒ

Nākošā plašā pārbūve notikusi 19. gadsimta pirmajā pusē. Ēkas fasāžu arhitektūra ieguva vēlajam klasicismam raksturīgas iezīmes. Barokālais apjoms tika papildināts ar toskāniskā ordera pilastriem $\frac{3}{4}$ kolonnu veidā. Šim nolūkam pamatiem piemūrēja izvirzījumus. Uz tiem balstītos pilastrus piestiprināja ārsienām ar caurejošām bulskrūvēm. Virspamati pārziesti ar kaļķu javu, atstājot plakni nelīdzenu. Apmetums saglabājies tik fragmentāri, ka iespējamo krāsojumu grūti noteikt. Tomēr zem DA terases T001 redzamajos kādreizējā cokola fragmentos var konstatēt, ka apmetumam ap ailām bijušas gludi veidotas apmales, kuru mala iezīmēta ar tievu seklu rievu javā.

Mainot fasāžu arhitektonisko kompozīciju, izveidota masīva un plata dzega, gandrīz pilnībā būvēts jauns jumts, pārveidojot jumta lielo plakņu slīpumu. Lai panāktu to lēzenāku, liktas garas uzspāres. Jumta spāres balsta „taisnā krēsla” konstrukcija, balstošā daļa būvēta ar statņiem, kopturiem un atgāžņiem. Domājams, ka kopš tā laika ēkai bijis skaidru jumts. Par vieglu segumu netieši liecina arī pašreizējo spāru solis –

1,4m, kas kārniņu seguma gadījumos parasti ir ap 1m. Citviet parasti bēniņos saglabājušies kārniņu fragmenti šajā gadījumā nav atrasti. Tiesa, bēniņi bija pieejami tikai lokālai apskatei, jo piekļūšana tiem ir bīstama konstrukciju avārijas stāvokļa dēļ.

A

B

A – 18. gs. b. izveidoto kāpņu aila, kas pārbūvēta 19. gs. 1. p.. B – Papildinājumi 18. gs. apjomam pilastru un dzegu veidā. Jauni logi pildrežģa zelminī un mainīts jumta slipums ar garu uzspāri.

Ievērojams papildinājums ēkas koptēlam bija apjomīgs mezonīns ar divslīpju frontonu. Tajā izbūvēja plašu istabu ar diviem logiem. Frontonu būvēja pildrežģa konstrukcijā, bet, sekojot laikmeta tendencēm, fasādē vairs neeksponēja, bet apmetā. Uz mezonīna frontona apmetuma konstatējamās liecības par dekoratīvu krāsojumu dzegai paralēlu līniju veidā. Līdzīgi ar apmetumu nosedza pildrežģis arī gala fasādēs. Atkal tika mainītas ārsienas bojātās daļas. Šo pārbūvju laikā sienas interjerā no jauna apmetas ar kaļķu vai māla javu, kas likta gan uz skaliem, gan, īpaši griestos, uz niedrēm.

Šajā laikā jaunas starpsienas būvēja pildrežģa konstrukcijā. Īpaši attīstīja plašo bēniņu telpu, papildinot ar dažām jaunām telpām, kam sienas būvēja gan pildrežģa konstrukcijā, gan guļbūvē gludajos pakšos. Šāda konstrukcija redzama bēniņu ZR pusē. Esošo ēku centās maksimāli izmantot, uzlabojot plānojumu un izveidojot tik nepieciešamās viesu un kalpotāju telpas.

Z galu ap manteļskursteni turpināja izmantot saimnieciskiem mērķiem. Agrāko divu telpu vietā izveidoja pašreizējās trīs T108, T109 un T113. D pusē bija galvenās istabas. Galvenās fasādes centrālo daļu papildus izcēla 18. gadsimta lielajai istabai ārsienā izveidotās durvis ar diviem šauriem sānu logiem. Iespējams, te bijusi terase. Bēniņus

papildināja ar jaunām istabām. Domājams, ka šajā laikā atteicās no kurināšanas kamerām un krāsnis iekūra no 1. stāva telpām.

19. gadsimta pirmajā pusē iebūvētas pašreizējās kāpnes T107, no kurām saglabājies koka laids. Ieejas aila no T106 pārmūrēta, iestrādājot aplodu ar liektu palodu. Šo kāpņu laids ir mazliet lēzenāks par iepriekšējo un sākas ap 1 m virs T106 grīdas. Tas nozīmē, ka telpā vēl bijusi uzeja ar dažiem pakāpieniem. Kāpņu elementi savienoti ar kaltām naglām.

19. gadsimta pirmās puses dēļu grīdas daļēji saglabājušās tikai mezonīna istabā T202.

Redzams, ka 18. gadsimtā būvētajos pildrežģa zelmiņos, daļēji deformējot režģa koka elementus, iebūvētas 19. gadsimta pirmās puses groplogu aplodas. Logu datējums iespējams, pēc to klasicisma formas ārējām seglīstēm, kam augšējos stūros raksturīgās „ausis”, bet zem apakšējo stūru „kvadrātiem” ir gutas. Arī aplodās vēl esošo viru kāšu forma ir vienkārša un atbilst 19. gadsimta paraugiem. Četru kāšu izvietojums nozīmē divas vērtnes. Jāuzsver, ka šis vispārējais raksturojums veidots, vadoties no vizuāliem novērojumiem, bez iespējas šiem logiem piekļūt tuvāk.

A

B

Sienas gleznojums t. s. „templā” telpā T010 pagrabā. A – velves apmetuma gleznojums „debesis ar mākoņiem”. B – viena no $\frac{3}{4}$ kolonnām ar krāsojumu.

Vecās ēkas DA stūrī esošajā pagraba telpā T010 konstatēts dekoratīvs interjers, kas liek domāt par īpašu tās funkciju. Segmentveida velve izgleznota, attēlojot pelēki baltus mākoņus uz zila debesu fona. Zemāk – monohroms okera krāsojums, kas, iespējams, ir vēlāks labojums. Interesantākais telpas elements ir stilizētas mūra $\frac{3}{4}$ kolonas. Uz to apmestā stāva ir vienkāršas ar sarkanu krāsu attēlotas kanelūras. Interjera risinājums liek izteikt minējumus par telpas funkciju, kas romantisku

strāvojumu laikmetā 19. gadsimta pirmajā pusē varētu būt savdabīgs „templis”, v. tml.. Telpai bija sava ieeja no DA gala fasādes un divi lodziņi – lūkas. Piebūvējot terasi un B korpusu, ieeju pārvietoja DA sienā kādreizējas logailas vietā un pagrabu turpināja izmantot daudz prozaiskākām saimnieciskām vajadzībām. Šī pagraba telpa ir viena no Vārenbrokas muižas īpašām iezīmēm, kas to izceļ citu arhitektūras pieminekļu vidū. Telpas apdare ir pietiekoši savdabīga parādība Latvijas interjera vēsturē, lai šeit veiktu papildus pētījumus.

3.4. IEVĒROJAMĀS ĒKAS IZMAIŅAS 19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ UN 20. GADSIMTA SĀKUMĀ

Nākošās izmaiņas ilgākā laika posmā raksturo zināmu saimnieciskā uzplaukuma laiku, par ko liecina plaša kungu dzīvojamās mājas plānojuma un apjoma pārbūve. 19. gadsimta otrajā pusē vecā koka kļuva par mazu un pārāk neērta viesu uzņemšanai. A korpusam pakāpeniski piebūvēja trīs sarkanu ķieģeļu mūra apjomus (B, C un D korpusi) un terasi DA galā. Diemžēl pagaidām nav nekāda konkrēta dokumentāla informācija par mūra piebūvju celšanas laiku. Spriežot pēc stilistiskām pazīmēm, minētie papildinājumi iekļaujami plašā laika amplitūdā – no 19. gadsimta pēdējās trešdaļas līdz 20. gadsimta sākumam. Piebūvju fasāžu ķieģeļu mūrējuma izpildījumā redzamas atšķirības, kas ļauj secināt, ka C un D korpusi celti aptuveni vienā laikā, bet B korpus citā. No trīs piebūvētajām saglabājušās divas – B un C korpusi, kas celti ar sava laika stilistiskām

C korpusa fasādes fragments. Sarkani krāsots mūris, baltas un pelēkas šuves.
Analogi mūrējumi bijis arī D korpusam.

iezīmēm, īpaši nemeklējot mākslinieciskas saiknes ar ēkas senāko daļu. C korpusa fasādes veidotas kā neapmests ķieģeļu mūrējums ar izvilktām baltām kaļķu javas šuvēm „valnītī”, kas kombinētas ar tumši pelēkām cementa šuvēm. Pirms šuvošanas mūris krāsots sarkans.

Piebūves, gandrīz pilnībā aizsedz sākotnējo koka ēku, kuras fasādes šī būvperioda sākumā tika pārklātas ar horizontālu dēļu apšuvumu, ko piestiprināja ar kaltām naglām. Neliels vecā apšuvuma fragments saglabājies ap

DR fasādes T106 ieejas durvju ailu, šeit bijušā lieveņa pārseguma zonā. Vēlāk – 19. gadsimta beigās vai 20. gadsimta sākumā vecos dēļus nomainīja ar pašreizējo apšuvumu, kam izmantoti profilēti uz spundi likti 3 cm biezi dēļi. 19. gadsimta otrajā pusē A korpusa cokoldaļas mūra apmetums dekorēts ar sīkām akmens šķembām, tās iespiežot vēl mitrā apmetumā.

Divstāvu B korpuss, iespējams, tapis vienlaicīgi ar DA fasādes terasi. Piebūves apjoma masīvo raksturu nosaka tās atrašanās reljefa kritumā, kas pakāpeniski pieaug dienvidu virzienā. Līdz ar to šim korpusam faktiski ir pilni divi stāvi, un atsevišķa ieeja, ko akcentē trīs stāvu rizalīts. Sarkanu dedzinātu ķieģeļu mūrējuma šuves rūpīgi izvilktas ar pusapaļu javas „valnīti”. Taču tas darīts tikai „parādes pusē” – ZA un DA fasādēs. Starpdzega veidota, kā divas izvirzītas ķieģeļu kārtas ar stateniski liktu galenieku „zobinājumu”. Taisnstūrveida logiem ar baltu krāsojumu akcentēts mūra paaugstinājums, kas vainagots ar reljefu segmentveida arku. Palodžu zonā ir mūrējumā veidotas „konsolītes”. Dzegu iezīmē „dentikuli”, ko veido mazliet izvirzīti ķieģeļu pāri.

B korpusā ir atsevišķa ieeja un tas celts, lai ierīkotu vismaz 5 papildus dzīvojamās istabas. Apakšējā stāvā, kas atbilst A korpusa pagraba līmenim, ir ieeja priekštelpā (T009) un trīs istabas (T011, T012, T013, T014). To sākotnējā nozīme nav zināma. Pirmajā stāvā plānojums organizēts ar telpām (T118, T119, T120) gar apvienojošu gaiteni (T117). Plāna shēmai pievienota arī vecās ēkas T104 ar gaiteni T102. Stāvu pārsegumos liktas sijas (28 x 32 cm). Starp tām ir aizbērums un „melnā grīda”. Domājams, ka B korpusā bijušas vienkāršas krāsotu podiņu krāsnis.

Terase DA galā mūrēta no plēstiem laukakmeņiem, spraugas īpaši izceļot ar cementa javas šuvojumu „valnīša” veidā. Gandrīz 45 kv. m. plašā terase atrodas ēkas saulainākajā pusē un tās laukumu norobežo kaltas metāla margas. Domājams, ka tā izmantota arī saviesīgiem āra pasākumiem. Tādēļ funkcionālā daļa – uzeja ir kompozicionāli pakārtota, pat pārāk pieticīga. Šaurais uzejas gaitenis ar aso pagriezienu ir visai neveikls risinājums un trūkst jebkādas reprezentatīvas iezīmes. Uzejas sienas noformētas ar polihromām cementa flīzēm (20 x 20 cm), kam tipoloģiski līdzīgas atrasta vairākos objektos, t. sk. Rīgas ģimes namos un Kuldīgā. Flīžu aizmugurē ir reljefa ražotāja marka – burts S. Flīzes izgatavotas aptuveni 19. gadsimta beigās. Reljefa kritums ļāvis zem terases piebūves ierīkot pagraba telpu (T001), kas pārsegta ar lēzenām sarkanu ķieģeļu velvēm tērauda sliedēs. Lieveņa sienas aizsedz pagraba telpas (T992 un T010) durvju un logu ailas kādreizējā 18. un 19. gadsimta pirmās puses fasādē.

A

B

A – DA terases uzejas sienu flīze. B – Tipoloģiski līdzīgs paraugs no ēkas Kuldīgā, Baznīcas ielā 11.

Joprojām svarīgu nozīmi saglabāja vecā ieeja DR fasādēm, kuras priekšā līdz pat 20. gadsimta 20. gadiem bija riņķveida ceļš - piebrauktuve. Toties likvidēja 19. gadsimta pirmās puses T105 izeju uz pagalmu un tās sānu lodziņus. Iespējams, ka šīs izejas lieveņa mūra atliekas redzamas T004 logailas aizmūrējumā.

A korpusu 1. stāvā papildināja ar gaitēņu sistēmu (T100, 101, 102), kas atdala DR un ZA puses telpas. Tā radās T116, T104, T103.

Iespējams, ka, pārstājot izmatot mantelškursteni, virtuves funkcijas pārvietoja uz pagrabu. Tomēr pagraba lielāko telpu izmantošanas mērķi nav īsti zināmi. Piemēram, pārveidota lielākā telpa T004 ar jaunu velvi un mazāku blakus telpu T005. T004 ZA sienā ir aizmūrēta aila, kam saikne ar kurināšanu. Aiz daļēji izbiruša mūrējuma redzams apmestas dūmkanāls, kas turpinās zem T105' grīdas telpas ZA malā un savienots ar stūrī esošo apkures centru. kur turpinās kādā vertikālā dūmkanālā.

Vecā mantelškursteņa telpu vairs aktīvi dienvidaustrumu sienā izveidoja divus mūra atvērumus uz priekštelpu T111. Mūra aillas ir ievērojami sabrukušas, tādēļ sākotnējais risinājums nav nosakāms. Virtuves telpas dūmeņa sašaurināto augšdaļu bēniņos nojauc, iebūvējot siju un virs tām liktu dēļu koka pārsegumu, kas krāsots balts. Mezonīna istabu sadalīja divās telpās ar plānu koka dēļu starpsienu, ko aplīmēja ar tapetēm.

Vecā barokālā A korpusa plānojuma izmaiņas 19. gadsimta otrajā pusē saskan ar C korpusa uzcelšanu ZA fasādes vidusdaļā. Šai piebūvei ir saimnieciska nozīme, jo tā tika saistīta ar veco pagrabu.

Pēc nostāstiem C piebūves pagrabā, T008, iespējams, bijusi telpa vīna krājumiem. Pārbaudot tas šķiet ticami, jo telpa sākotnēji nav bijusi pieejama no ārpuses. Lai savienotu C korpusa T113 ar pagrabu, tika izveidota interesanta gaiteņu sistēma, kas vairāk atgādina pazemes tuneļus. Tie savienoja vīna pagrabu ar virtuvi un citām saimniecības telpām. Šo velvēto „tuneļu” izveidošanai bija nepieciešami apjomīgi zemes darbi. Plānā S veida tunelis ir tikai 65-70 cm plats 1,8 m augsts, velvēts un savieno T113 ar T006. No šī tuneļa ir atzars uz „vīna pagrabu” T008.

C korpusa 1. stāvā varēja būt servētava (?) un kalpotāju ēdamistaba (?), kam blakus gar korpusa DA malu – gaitenis uz ateju T115. Otrajā stāvā bija divas dzīvojamās istabas.

19. gadsimta otrajā pusē celts arī D korpus. Tas pašlaik ir nojaukts un pamatu konfigurācija precizējama, tikai izrakumos. No dažiem fragmentiem konstatējams, ka tā fasādes veidoja laukakmeņu pamati un, analogi kā C korpusam, neapmests ķieģeļu mūrējums ar izvilktām baltām kaļķu javas šuvēm „valnītī”, kas kombinētas ar tumši pelēkām cementa šuvēm. D korpusa funkcija nav zināma.

A

B

A – Krāsns podiņš no Vārenbrokas muižas kungu mājas. 19. gs. pēd. cet.

B – T005 Tapešu apdares fragments 19. gs. pēd. cet.

Ēkai vienmēr bijusi krāsns apkure. Diemžēl no kādreizējām krāsnīm saglabājušies tikai atsevišķu krāšņu podiņi. Viens neglazēts krāsots podiņš atrodas Viesītes muzejā „Sēlija”. Stilistiski tas varētu atbilst krāsnīm, kādas ēkā iebūvētas 19. gadsimta otrajā trešdaļā. Kāds cits podiņš saglabājies privātā kolekcijā. Tas ir dzeltenīgi brūns glazēts krāsns podiņš neorenesanses stilistikā un izgatavotas firmā Celms 19. gadsimta beigās.

Ar 19. gadsimta otro pusi datējami pašlaik senākie apsekošanai pieejamie ēkas logi. Lielākai daļai palikušas tikai aplodas. Kopumā četru rūšu oderlogiem virsšķērša daļā ir ieliekama divu rūšu vērtne. Vērtnes rāmja noturībai, stūros likti iegremdēti metāla stūreņi. Tās vidusdaļā redzama dekoratīva pilastra veida piedurlīste. Acīmredzot, analoga bijusi apakšējām veramajām vērtnēm, kas nav saglabājušās, izņemot vienu vērtni T108 logā. Vērtnes iekārtas stobrvirās un noslēgtas ar slēptajiem baskviliem. Fasādē logi krāsoti dzeltenīgi brūni. A korpusa logiem (arī DR fasādes mezonīnā) bijuši ārējie žalūzijveida slēgi, par ko liecina viena salauzta slēga vērtne T108 un kāda vēsturiskā fotogrāfija.

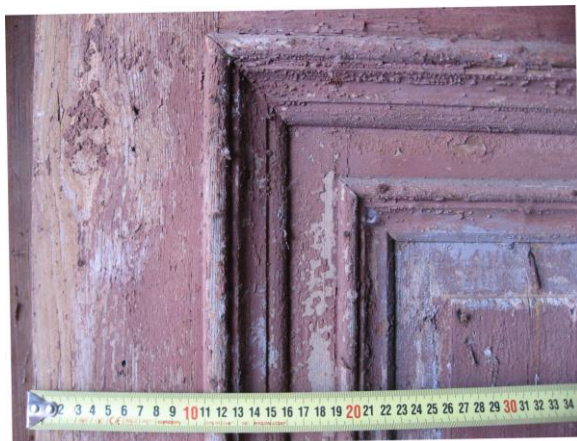
Oderlogi C korpusā, kurš celts 19. gadsimta otrajā pusē ir līdzīgi ar A korpusa logiem. Tas ļauj domāt par tuvu logu izgatavošanas laiku un vienu darbnīcu. Pirmajā stāvā fasādes kompozīcijas apsvērumu dēļ izmantots „aklais logs”, kas ir daļa no lielāka īsta loga. Tas ļauj noteikt kādreizējo logu krāsojumu, kas fasādē ir bijis gaiši brūns āderējums. Šiem oderlogiem lietotas stobrviras. Diemžēl vērtnes nav saglabājušās.

Arī B korpusā bijuši oderlogi, bet daži saglabājušies paraugi (bez vērtnēm) tuvākai apskatei nav pieejami. Arī šeit šķērša profila līdzība ar A korpusa logiem ļauj domāt par tuvu izgatavošanas laiku. Daži balti krāsoti groplogi izgatavoti 20. gadsimtā. Kopumā jāsecina, ka plašāka veco 18. un 19. gadsimta pirmās puses logu nomaina A korpusā saistāma ar mūra piebūvju celtniecības laiku 19. gadsimta otrajā pusē.

ZR gala fasādē T109 ir kāds sešrūšu 4 vērtņu groplogs, kas izgatavots 19. gadsimta beigās vai 20. gadsimta sākumā. Daļēji saglabājušās augšējās vērtnes ar lentveida kāšu virām. Savdabīgi, ka tām konstatējams sīkrūšu dalījums (4 rūtis vērtnē). Šis apstāklis un šķērša novietojums ļauj rekonstruēt loga dalījumu ar 4 rūtīm katrā augšējā un 6 rūtīm katrā apakšējā vērtnē. Tas ir tipiski 18. gadsimta beigām vai 19. gadsimta pirmās puses bīdermeijera laikam, bet šādu vēlāk izgatavotu analogu izgatavošanu hronoloģiski vēlāk nosaka blakus uz to brīdi vēl saglabājušies senāki paraugi.

Ēkā atrodamas divas 19. gadsimta otrajā pusē izgatavotas vēsturiskās durvis un vairākas aplodas ar noseglīstēm. Pildiņu konstrukcijas vērtne 20. gadsimtā iebūvēta

T008, kad sākotnējā t. s. „vīna pagraba” logaila paplašināta, lai izveidotu ieeju no ārpuses. Vērtnei ir 19. gadsimta otrajā pusē raksturīgs izteiksmīgs pildīņu profilējums. Tā izgatavota rāmja – pildīņu konstrukcijā ar diviem vienpusējiem pildīņiem, kam ir pacēlums un divkāšs ierāmējums ar profilētām noseglīstēm. Atbilstoši divkāšs pacēlums ir arī pildīņu otrā pusē. Smagā vienpusējo pildīņu konstrukcija, piedurlīstes nospiedums un sarkanbrūnais krāsojums liecina, ka vērtne sākotnēji bijusi ārdurvju divvērtņu ailā.

A

B

A – T008 Ārdurvju vērtnes fragments. B – T104 griestu rozete. 19. gs. b. 19. gs. 2. p.

2/104 ir vienīgās iekšdurvis, kas daļēji saglabājušās no B korpusa celtniecības laika, kad izveidots gaitenis T102. Tās ir divvērtņu četru pildīņu durvis stobrvirās ar virslogu. Katrai vērtnei viens lielāks un otrs mazāks pildīņš ar pacēlumu. Pildīņu ietver rāmī ēvelēts profils

Vienkāšā namdaru durvju konstrukcija saglabājusies T112 ailā uz D korpusu. Pēc tā nojaukšanas (sabrukšanas?) aila no ārpuses aizmūrēta. Durvis redzamas kā vertikālu dēļu klājs. Tā kā otra puse vērtnei nav pieejama, konstrukciju grūti raksturot tuvāk.

Analogas konstrukcijas namdaru durvis ir atejai T115 (atrodas avārijas stāvokļa zonā un nav pieejamas tuvākai apskatei).

Vairākās ailā saglabājušās tikai aplodas un noseglīstes. Aplodas lielajai zālei T105 izgatavotas no priedes koka (95 x 295 mm) un brūni krāsotas. D105/106 virs aplodas ir fragments no supraporta (pašreizējās divvērtņu durvis izgatavotas 20. gadsimta otrajā pusē). Koka supraporti bijuši arī virs D102/105 un T102/121.

D106/108 aploda izgatavota no ozolkoka un āderēta. Tai pret priekšnamu T106 bijušas dubultas vērtnes. Saglabājusies stobrviras (garums 21cm) ar konusa veida uzgaļiem.

D109'/109'' izmantota 18. gadsimta stobrviras (garums 18cm) ar vairāku pakāpju dekoratīvu uzgali. Pēc apkārtējo iedzīvotāju stāstītā, vēl 20. gadsimta beigās bija metālkalumā izgatavotas durvis DA terases uzejai. Pašlaik palikuši tikai mūrī iestrādātie kāši.

Ar 19. gadsimta beigām vai 20. gadsimta sākumu varētu datēt dēlišu parketu, kura atsevišķi fragmenti saglabājušies T103/T103' un, iespējams, arī 19cm plato dēļu grīda T114.

19. gadsimta otrajā pusē T113 iebūvētas ķieģeļu mūra kāpnes noejai uz pagrabu. 19. gadsimta beigās, līdz ar terases izveidi tajā izmūrētas uzejas kāpnes ar betona pakāpieniem.

Salīdzinoši ar iepriekšējiem būvperiodiem informācija par telpu apdari ir mazliet plašāka. Atsevišķās telpās fragmentāri saglabājušies tapešu fragmenti, sienas koka paneļu atliekas, sienas krāsojums trafareta vai brīvrokas tehnikā.

Kāda pagraba telpa T002 dekoratīvi krāsota, attēlojot diagonāli liktas sarkanas un baltas flīzes (105 x 105 mm). Griesti velvei ir mālaini rozā tonī.

1. stāva telpā T106, domājams, ZA sienā ierīkots kamīns. Blakus tam uz apmetuma redzami dekoratīva krāsojuma fragmenti, kur konstatējamās pazīmes par sienu krāsojumu dekoratīvu plafonu veidā. Ap 15 cm plata atdaloša josla ir pelēkos un angļu sarkanā toņos. To ietver melnas kontūrlīnijas. „Spogulis” krāsots, imitējot sarkanīga un dzeltenīga marmora rakstu. Krāsoti ierāmēti sienas laukumi manāmi arī B korpusa T120.

Pēc atmiņu stāstījumiem T108 sienas bijušas apšūtas ar koka paneļiem, kas vēlāk demontēti un pazuduši no klēts, kurā glabāti. T108 ap 1,9 m augstumā konstatējamās šo sienas paneļu pamatnes līstes. Arī griestiem bijis dekoratīvs koka apšuvums, kura fragmenti vēl saskatāmi pie ārsienas. Sienas un griestu saskares zona noformēta ar koka elementiem T121. Iespējams, ka T114 siena pret blakus esošo atejas gaiteni arī bijusi segta ar panelējumu, par ko liecina mūrējumā jau sākotnēji iestrādātas horizontālas latas.

Zālē T105 bijusi griestu apmetuma ieloce. Zemāk atrasts neliels 19. gadsimta beidu vai 20. gadsimta sākuma tapetes fragments ar bordi, kurai ir samta elemnti.

Konstatējami vismaz 2 tapešu slāņi, bet fragmentu sliktais stāvoklis izslēdz plašākas interpretācijas iespējas.

Iespējams, ka B korpusa T118 spilgti zilais trafareta joslas krāsojums radies 20. gadsimta 1. pusē.

Citviet populārās griestu rozetes Vārenbrokā atrodamas vairs tikai vienā piemērā. *Papier mache* tehnikā izgatavotais dekoratīvais elements ir T104 griestos.

Būvperiodam raksturīgas divkrāsu cementa flīzes, kas atrodamas T112 grīdas daļā. Pelēkas un sarkanas 205 x 205mm cementa flīzes te izkārtotas šaha rakstā.

3.5. 20. GADSIMTA OTRĀ PUŠE – ĒKAS ARHITEKTŪRAS DEGRADĀCIJA

Tālākie pārveidojumi 20. gadsimta otrajā pusē bija tikai utilitāri un degradēja ēkas arhitektūru. Uz jumta uzlika viļņoto azbestcimenta plākšņu segumu. Fasāžu pilastriem sapuvušās apakšdaļas aizvietoja ķieģeļu mūrējumu un nosedza ar skārdu.

DR fasādes ieejas lievenim uzbūvēja jaunu pārsedze konstrukciju. Nojaucot starpsienu, izbūvēja skatuvi (T105`). Paaugstinot skatuves daļas griestus, virs tās izjauca esošo telpu. Iznīcināja visas vēsturiskās krāsnis un pakāpeniski daudzviet izzāgēja starpstāvu pārsegumu dēļus. Pazuda arī logu žalūzijveida slēgi. Dažu starpsienu daļas iebūvēja no sarkaniem dedzinātiem māla ķieģeļiem cementa javā.

4. SECINĀJUMI.

Ēkas arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija ļāvusi noteikt secīgus ēkas būvvēstures etapus, apkopot raksturīgākās to iezīmes un fiksēt vēl atrodamos arhitektoniski nozīmīgos elementus.

- Vārenbrokas muižas 1749. gada apraksts liecina par plašu un attīstītu saimniecību 18. gadsimta vidū.⁹ Pašreiz esošajā ēkas „koka daļā” gan plānojuma struktūrā, gan atsevišķās konstrukcijās konstatējamas pazīmes, kas ļauj A korpusu identificēt kā 1749. gada inventarizācijā minēto ēku, kas vēlāk ievērojami pārveidota. Senākās konstrukcijas saglabājušās vien atsevišķu sienu posmu veidā. Saglabājusies manteļskursteņa apakšējā daļa. Galvenā ieeja ēkā ar priekšnamu bija pretī manteļskurstenim. Pa labi viena liela un 4 mazākas istabas galā. Aiz lielās istabas Z pusē atradās vēl kāda telpa. Aiz manteļskursteņa bija aiznams, bet Z galā 2 istabas. D pusē ēkai bija pagrabs ar vismaz 4 telpām. 1. stāva D puses apkures centri apkalpoti no kurināšanas kamerām, kurā iekļuva pa pagrabā īpaši izveidotiem gaiteniem.

- Domājams pirmās radikālas pārbūves veiktas 18. gadsimta beigās, kad vecā koka māja bijusi daudzviet bojāta. Daudzi ārsienu guļbalķu posmi mainīti. Veco vietā iebūvētas jaunas pildrežģa konstrukcijas starpsienas. Daļēji mainīti arī pārsegumi. Ēka ieguva 18. gadsimtā tradicionālu izskatu ar četrslīpju jumtu, kam gala fasādēs jumta plakne nošļauta un zelmiņi veidoti pildrežģa konstrukcijā. Iespējams, ka bēniņos katrā ēkas galā iebūvēja pa istabai. Tomēr kopumā plānojums nav ievērojami pārveidots. Joprojām ēkā bija apjomīgs manteļskurstenis un, visticamāk, tam iepretim joprojām bija galvenā ieeja. Interjera apdares liecības ir ļoti fragmentāras. Iespējams, ka uz šo būvperiodu attiecas krāsojums šlakstījuma tehnikā T106.

- Nākošā plašā pārbūve notikusi 19. gadsimta pirmajā pusē. Ēkas fasāžu arhitektūra ieguva vēlajam klasicismam raksturīgas iezīmes. Barokālais apjoms tika papildināts ar toskāniskā ordera pilastriem $\frac{3}{4}$ kolonnu veidā. Mainīta jumta konstrukcija, galveno – DR fasādi papildinot ar divslīpju jumta frontonu.

Z galu ap manteļskursteni turpināja izmantot saimnieciskiem mērķiem, bet D pusē bija galvenās istabas. Galvenās fasādes centrālo daļu papildus izcēla 18. gadsimta lielajai

⁹ Ilzas Māras Janelis tulkojums.

istabai ārsienā izveidotās durvis ar diviem šauriem sānu logiem. Iespējams, te bijusi terase. Bēniņus papildināja ar jaunām istabām. Domājams, ka šajā laikā atteicās no kurināšanas kamerām.

19. gadsimta otrās trešdaļas romantisma laikmeta iezīme ir savdabīga pagraba telpa, ko nosacīti varētu saukt par „templi” (T010). Velvētās telpas stūros iebūvētas polihromi krāsotas mūra kolonas, bet griesti apgleznoti, attēlojot mākoņainas debesis. Telpas apdare ir pietiekoši savdabīga parādība Latvijas interjera vēsturē, lai šeit veiktu papildus pētījumus. 1. stāva telpā T106 konstatējamas pazīmes par sienu krāsojumu dekoratīvu paneļu veidā.

19. gadsimta pirmajā pusē izveidotais kungu mājas fasāžu izskats mūsdienās kļuvis par Vārenbrokas muižas raksturīgāko un savdabīgāko „atpazīšanas zīmi” citu Latvijas muižu vidū.

- Nākošās izmaiņas raksturo zināmu saimnieciskā uzplaukuma laiku, par ko liecina plaša kungu dzīvojamās mājas plānojuma un apjoma pārbūve. Pie ZA fasādes tiek uzceltas trīs mūra piebūves, kas gandrīz pilnībā aizsedzot sākotnējo koka ēku. Domājams, ka šī perioda sākumā koka fasādes pārklāja ar horizontālu dēļu apšuvumu, ko vēlāk – 19. gadsimta beigās vai 20. gadsimta sākumā – nomainīja ar pašreizējo. Piebūvju fasāžu ķieģeļu mūrējuma izpildījumā redzamas atšķirības, kas ļauj secināt, ka C un D korpusi celti aptuveni vienā laikā, bet B korpus citā. Šajā būvperiodā DA galā uzcelta akmens mūra terase ar ieeju ēkā. Reljefa kritums ļāvis zem terases ierīkot pagraba telpu. Diemžēl pagaidām nav nekāda konkrēta dokumentāla informācija par mūra piebūvju celšanas laiku. Spriežot pēc stilistiskām pazīmēm, minētie papildinājumi iekļaujami plašā laika amplitūdā – no 19. gadsimta pēdējās trešdaļas līdz 20. gadsimta sākumam. Ēkā saglabāta ieeja tās sākotnējā vietā – A korpusā pretī manteļskurstenim. Vienlīdz būtiska bija ieeja DA galā, kur bija jaunās terase ar kāpnēm uz dārzu. Blakus ir atsevišķa ieeja B korpusā, kas celts, lai ierīkotu vismaz 5 papildus dzīvojamās istabas.

Atsevišķās telpās fragmentāri saglabājušies interjera apdares elementi – tapešu fragmenti, sienas koka paneļu atliekas, sienas krāsojums trafareta tehnikā. Kāda pagraba telpa dekoratīvi krāsota, attēlojot diagonāli liktas sarkanas un baltas flīzes (T002). Šajā būvperiodā A korpusa 1. stāvs papildināts ar gaitenī sistēmu, kas atdala DR un ZA puses telpas. C piebūves pagrabā, iespējams, bijusi telpa vīna krājumiem, bet 1. stāvā – saimniecības telpa (servētava (?)) un kalpotāju ēdamistaba (?), kam blakus

gaitenis uz ateju. D korpusa funkcija nav zināma. Iespējams, ka 19. gadsimta otrajā pusē pārstāja izmatot manteļskursteni un virtuves funkcijas pārvietoja uz pagrabu.

Interesanta ir šajā laikā izveidota Vārenbrokas kungu nama pagraba gaiteņu sistēma, kas vairāk atgādina pazemes tunelus. Tie savienoja vīna pagrabu ar virtuvi un citām saimniecības telpām. Šo velvēto „tuneļu” izveidošanai bija nepieciešami apjomīgi zemes darbi.

- Tālākie pārveidojumi 20. gadsimta otrajā pusē bija tikai utilitāri un degradēja ēkas arhitektūru.

* * * * *

Vārenbrokas kungu mājas arhitektūra raksturo secīgas stilistiskas un konstruktīvas izmaiņas, kas notikušas daudzās 18. gadsimtā celtajās Latvijas muižu ēkās. Šajā gadījumā tās redzamas pārskatāmāk nekā citviet. Diemžēl apjomīgajiem postījumiem ir sekas – konstrukciju avārijas stāvoklis un interjera apdares zudumi. Pēdējais gan neizslēdz, ka detalizētas izpētes gadījumā, varētu atrast daudz vairāk liecību par vēsturiskajiem interjeriem.

Ja netiks veikti atbilstoši glābšanas un saglabāšanas pasākumi, tuvākajos gados senākā koka konstrukcijās celtā ēkas daļa – A korpus – var pārvērsties drupās.

No Vārenbrokas muižas apbūves palikušas tikai dažas ēkas. Lai kultūrvēsturei saglabātu maksimālu informāciju par kādreiz plašo saimniecisko kompleksu un tās arhitektoniskajām kvalitātēm būtu nepieciešama visas apbūves situācijas, kā arī vēsturiskā dārza inventarizācija.

ILMĀRS DIRVEIKS
Dr. arch.

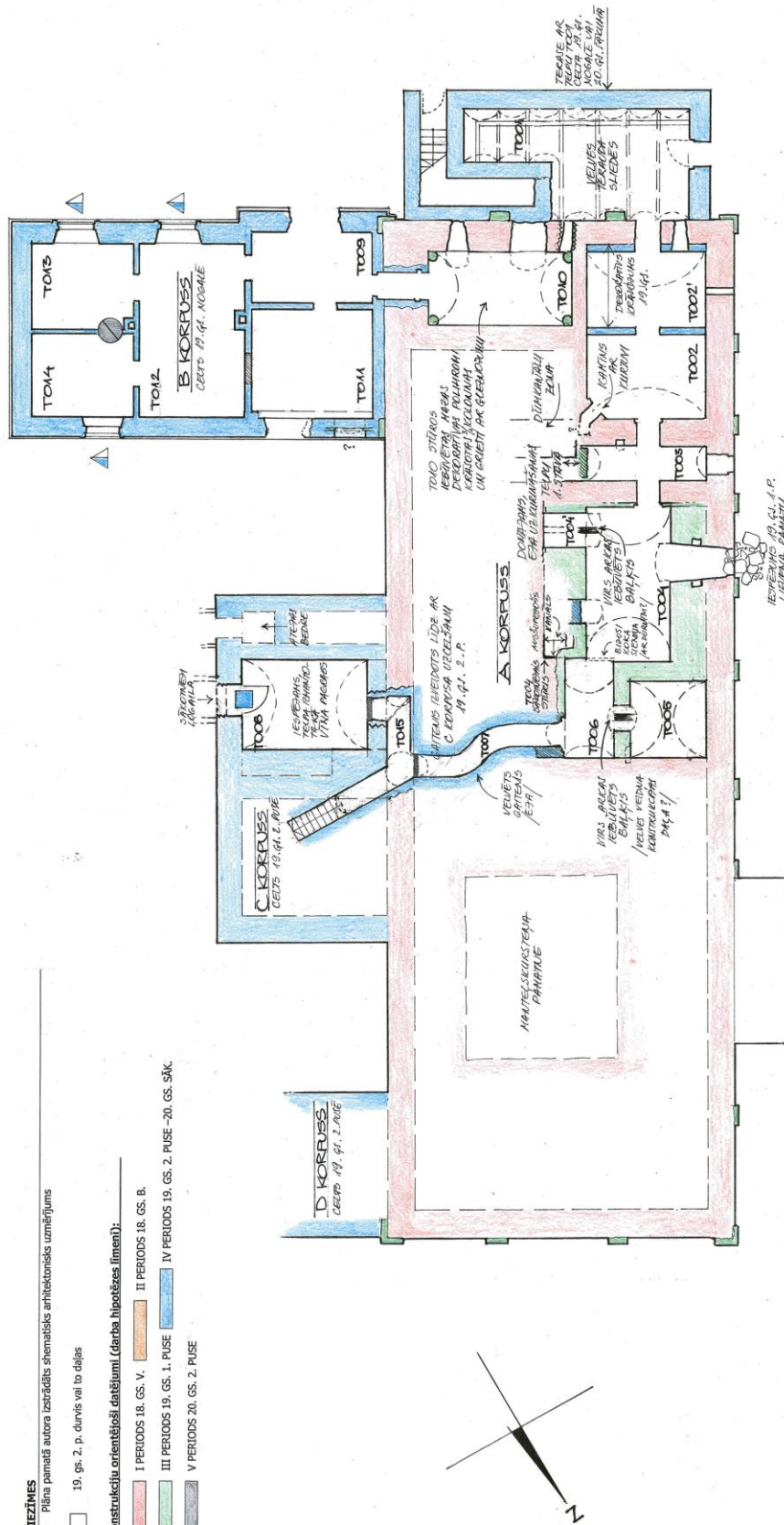
PIEZĪMES

- Plāna pamatā autora izstrādāts shematiskais arhitektoniskais uzmērījums

19. gs. 2. p. daurvis vai to daļas

Konstrukciju orientējoši datējumi (darba hipotēzes līmenī):

I PERIODS 18. GS. V. II PERIODS 18. GS. B.
III PERIODS 19. GS. 1. PUŠE IV PERIODS 19. GS. 2. PUŠE-20. GS. SĀK.
V PERIODS 20. GS. 2. PUŠE

VĀRENBROKAS MUŽA **AMI - 1**
Kungu dzīvojamā māja **M 1:100**
 PĀGRABA STĀVS
 Arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija
 AUTORS: *I. Dūvris* I. DŪVRIS 2013.g.

